

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**За загальною редакцією
Юлії Лабецької**

**Маріуполь
МДУ
2021**

5.11 ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΖΟΦΙΚΗΣ. ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Σ' αυτό το άρθρο θα αναφερθούμε στους Έλληνες της Αζοφικής (Έλληνες της Μαριούπολης στην ορισμένη βιβλιογραφία) που διαμένουν στο νοτιοανατολικό τμήμα της Ουκρανίας μετά τη μετοίκησή τους από τη Κριμαία κατά το 1778-1780. Ο ελληνικός πληθυσμός της περιοχής αυτής ανέρχεται στις ενενήντα χιλιάδες, μένει στη Μαριούπολη και σε εικοσιένα γύρω χωριά και διαφοροποιείται ως προς τη γλώσσα που μιλούν, είτε «ουρούμ», τουρανικής γλωσσικής ομάδας, είτε «ρουμαίικα», νεοελληνικά ιδιώματα που οι διάφοροι μελετητές τα ονομάζουν «Ελληνικά ιδιώματα της Μαριούπολης» [68], «Ταυρορομαίικα ιδιώματα της Νότιας Ουκρανίας» [95], «Κριμααιοαζοφική διάλεκτος» [99]. Το πρόβλημα της καταγωγής τους παραμένει άλυτο, η επικρατέστερη άποψη όμως είναι της Τσερνισόβα που υποθέτει ότι οι πρόγονοι των σημερινών Ελλήνων της Αζοφικής είναι επί το πλείστον οι Έλληνες μετανάστες από τη Μικρά Ασία οι οποίοι κατέληξαν στην Κριμαία φεύγοντας από τις καταπιέσεις των Τούρκων κατά τον 16^ο-17^ο αιώνα [68, σ. 42]. Όπως και να είναι, παρά τις πολλές ξένες επιρροές η γλώσσα και ο πολιτισμός τους ανέδειξαν μεγάλη βιωσιμότητα και παρά τις απαισιόδοξες προγνώσεις που γίνονται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι Έλληνες της Αζοφικής έχουν και σήμερα να επιδείξουν τα ήθη και τα έθιμα τους, τα τραγούδια και τους χορούς τους, ακόμα και την προφορική τους παράδοση, ειδικά τα παραμύθια τους.

Εκτιμώντας τις πηγές από τις οποίες αντλήσαμε τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής, μπορούμε να ξεχωρίσουμε μερικές κατηγορίες. Πρώτον, είναι τα ήδη δημοσιευμένα κείμενα, που είτε καταγράφηκαν πιστά από τους μελετητές της γλώσσας και του πολιτισμού των Ελλήνων-ρουμαί, όπως η Ρ. Χαραμπαντότ, ο Α. Ασλά και η Αι. Παπού -Ζουραβλιόβα, είτε αποτελούν δείγματα προφορικής παράδοσης επεξεργασμένα από τους λογοτέχνες που μιλούν οι ίδιοι τα «ρωμαίικα», όπως είναι οι Λ. Κυριάκοφ, Δ. Παπούς, Δ. Πενέζ, Γ. Κωστοπράβ, Ο. Ξενοφόντοβα-Πετρένκο, Α. Σαπουρμάς. Αρκετά από τα κείμενα αυτά έχουν ποιητική μορφή. Επίσης, είναι αξιοσημείωτο, ότι σχεδόν όλα αυτά τα κείμενα είναι καταγεγραμμένα με βάση το σλαβικό αλφάβητο, έτσι όπως προτάθηκε από τον Ουκρανό Ελληνιστή Μπελέτσκι. Εξαίρεση αποτελούν τα κείμενα του Α. Ασλά που χρησιμοποιεί τα στοιχεία του ελληνικού αλφαβήτου και της Αι. Παπού -Ζουραβλιόβα η οποία χρησιμοποιεί τα στοιχεία του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου. Δεύτερη πηγή είναι τα αδημοσίευτα κείμενα που είτε βρέθηκαν σε δακτυλογραφημένη ή ακόμα και χειρόγραφη μορφή στα λαογραφικά μουσεία των ελληνικών χωριών, είτε καταγράφηκαν στις κασέτες κατά τις διαλεκτικές και εθνογραφικές αποστολές στα ελληνικά χωριά κατά το 2006-2007, που πραγματοποιήθηκαν από τους καθηγητές και τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Ανθρωπιστικών Σπουδών της Μαριούπολης. Επίσης σημειώνουμε ότι διαθέτουμε και τα κείμενα των ελληνικών παραμυθιών της περιοχής τα οποία διασώθηκαν μόνο στη ρωσική απόδοση. Αν και δεν μπορούμε να εξετάσουμε τη γλώσσα τους, έχουμε την ευκαιρία να ενημερωθούμε για την υπόθεσή τους. Έτσι το υλικό της μελέτης μας αποτελούν εβδομήντα κείμενα, μερικά από τα οποία είναι οι παραλλαγές του ίδιου παραμυθιού.

Ειδικές μελέτες πάνω στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής προς το παρόν δεν υπάρχουν, όμως κάποιο σχολιασμό τους μας παρέχει η Τ. Τσερνισόβα στη διδακτορική της διατριβή πάνω στο νεοελληνικό ιδίωμα των χωριών Ουρζούφ και Γιάλτα και σε ένα μεταγενέστερο άρθρο της [67; 63]. Η ερευνήτρια, που έκανε τις παρατηρήσεις της κατά τις διαλεκτικές αποστολές του Κρατικού Πανεπιστημίου Κιέβου στα ελληνικά χωριά της περιοχής κατά το 1952-1953, σημειώνει ότι δεν υπάρχουν σ' αυτά τα χωριά επαγγελματίες παραμυθάδες, αλλά πολλοί κάτοικοι γνωρίζουν και μπορούν να διηγηθούν παραμύθια. Τονίζεται επίσης το γεγονός ότι τα υπάρχοντα παραμύθια ποικίλλουν ως προς το ύφος, τη θεματολογία, την προέλευση και την καλλιτεχνική αξία, τόσο ανάμεσα σε διαφορετικά χωριά, όσο και ανάμεσα σε διαφορετικούς αφηγητές από το ίδιο χωριό. Η Τσερνισόβα δίνει γενικά χαρακτηριστικά της γλώσσας και του ύφους των καταγεγραμμένων παραμυθιών, παραθέτει κάποιες πρωτότυπες λογοτυπικές ενάρξεις και κατακλείδες. Τέλος, η ερευνήτρια τονίζει, ότι η εξονυχιστική μελέτη των λαογραφικών κειμένων μπορεί έμμεσα να συμβάλει στην επίλυση του ζητήματος της προέλευσης της Μαριουπολίτικης διαλέκτου.

Σ' ένα άρθρο τους ο Β. Ζαϊκόβσκυ και η Τ. Ζαϊκόβσκα, που μελέτησαν τα παραμύθια από το αρχείο της Τσερνισόβα και τα παραμύθια των Ελλήνων-ουρούμ από το δικό τους αρχείο, κάνουν παρατηρήσεις για την προέλευση κάποιων παραμυθιών, εντοπίζοντας σ' αυτά κοινά μοτίβα με ελληνικά, βαλκανικά, τουρκικά και τατάρικα παραμύθια [75].

Επιστρέφοντας στα κείμενα παραμυθιών που έχουμε στη διάθεσή μας σημειώνουμε ότι πολλά απ' αυτά απαντώνται στην Ελλάδα, την Κύπρο ή τη Μικρά Ασία και τον Πόντο, γεγονός που διαπιστώνουμε μελετώντας τους υπάρχοντες τόμους του επιβλητικού καταλόγου ελληνικών παραμυθιών "Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών" που ξεκίνησε ο Γ. Μέγας [93]. Τα παρουσιάζουμε και εμείς καταταγμένα σύμφωνα με τη διεθνή ταξινόμηση των Aarne-Thompson.

Τα παραμύθια των οποίων έχουμε δύο και περισσότερες καταγραφές είναι τα εξής: «Σταχτοπούτα» (ΑΤ 510Α), στη διάλεκτο Σαχταρέτσα / Σαχταρίτσα, που πραγματεύεται το θέμα της ανθρωποφαγίας και στη συνέχεια τη βοήθεια της συγχωρεμένης μάνας στη μικρότερη κόρη της που φύλαξε και έκλαψε τα οστά της. Φορώντας χρυσά ρούχα που βρέθηκαν στη θέση των οστών της μάνας της η Σταχτοπούτα πηγαίνει στην εκκλησία όπου τη βλέπει το βασιλόπουλο. Η κοπέλα χάνει το παπούτσι της, είτε επειδή αυτό κολλάει στο ταπί με μέλι που έβαλε το βασιλόπουλο, είτε περνώντας ένα ρυάκι. Παντρεύονται όταν το βασιλόπουλο τη βρίσκει δοκιμάζοντας σε όλες τις γυναίκες το παπούτσι. Οι μεγάλες αδερφές τη ζηλεύουν και θέλουν να την εξοντώσουν. Πρωτότυπο είναι το τέλος του παραμυθιού στην παραλλαγή από το χωριό Καράκουμπα. Η κοπέλα βρίσκεται εγκλωβισμένη στην κοιλιά μιας φάλαινας και καλεί τον άντρα της να την ελευθερώσει. Αυτό το παραμύθι είναι μάλλον το πιο αρχαϊκό στο corpus μας.

Η κεντρική ηρωίδα λέγεται Σαχταρέτσα και σ' ένα άλλο παραμύθι για τις ζηλιάρες αδερφές (ΑΤ 403Β), που είναι υπαίτιες του χαμού της μικρότερης αδερφής τους η οποία παντρεύτηκε το φίδι και ζει ευτυχισμένα. Η μεγαλύτερη αδερφή τη σκοτώνει και την αντικαθιστά. Γίνονται μεταμορφώσεις της κοπέλας από ένα πουλί σ' ένα δέντρο, ένα κούτσουρο και πάλι κοπέλα. Τελικά γίνεται η αποκάλυψη και η

ύπουλη αδερφή τιμωρείται. Σε μια άλλη παραλλαγή που παρουσιάζεται κάπως ατελής η κοπέλα μετατρέπεται σε μηλιά και όταν ο άντρας της πάει να την κόψει του λέει ποια είναι.

Επανειλημμένα στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής εμφανίζεται το θέμα της δρακοντοκτονίας (AT 301B), που επίσης θεωρείται ένα μοτίβο αρχαίο. Πρόκειται για έναν ήρωα με υπερφυσική δύναμη. Προδομένος από τους συντρόφους του ο γιος μιας χήρας / μιας προβατίνας περνάει πολλές περιπέτειες στον κάτω κόσμο, επανέρχεται στον επάνω κόσμο με τη βοήθεια ενός πουλιού και παντρεύεται την Πεντάμορφη.

Τα δύο επόμενα παραμύθια στη θεματολογία τους βρίσκονται πολύ κοντά στην ίδια τη ζωή των αγροτών και τις προσδοκίες τους: «Κόκορας» (AT 715), είναι η ιστορία ενός κόκορα που περνώντας από διάφορες περιπέτειες κατάφερε να βρει πλούτο για την κυρά του. Επίσης δημοφιλές είναι και το παραμύθι για μια γριά που έσφαξε το γουρουνάκι της (στις καταγραφές από την Ελλάδα είναι πιο συχνά το κριάρι), και την αναζήτηση των κλεμμένων από τον αϊτό έντερών του.

Το μοτίβο της αλεπούς-προξενήτρας, γνωστό στη διεθνή βιβλιογραφία ως AT 545B, συναντούμε στο παραμύθι που φέρει το όνομα του βασικού ήρωά του, Μπεσσαλχίμς (από το τουρκ. bes - «πέντε», salkim - «τσαμπί»). Όμως οι παραλλαγές που διαθέτουμε δεν έχουν ούτε το αρχικό επεισόδιο που να εξηγεί την ετυμολογία του ονόματος του πρωταγωνιστή, ούτε το τελικό επεισόδιο στο οποίο απεικονίζεται η αχαριστία του ανθρώπου· το παραμύθι τελειώνει με το γάμο του πρωταγωνιστή με τη βασιλοπούλα.

Η πονηρή αλεπού είναι επίσης η ηρωίδα του παραμυθιού για το λύκο και την αλεπού που έγιναν κουμπάροι. Στις ρουμαϊκές παραλλαγές αυτοί είχαν ένα βαρέλι μπεκμέζ (είδος γλυκού από καρπούζι που είναι ιδιαίτερα δημοφιλές ανάμεσα στους Έλληνες της Αζοφικής), που το έφαγε μόνη της η αλεπού και στο τέλος ενοχοποίησε το λύκο. Στις αντίστοιχες παραλλαγές από την Ελλάδα οι ήρωες μαλώνουν για το μέλι.

Ένα άλλο παραμύθι με μερικές παραλλαγές είναι το «Ασικ Γαρίπ» (Ασούκ Γαρίπ – στις παραλλαγές από τον Πόντο), που είναι το όνομα ενός μουσικού ο οποίος ήθελε να φανεί αντάξιος της κόρης του βασιλιά και πήγε να βρει την τύχη του. Με τη βοήθεια του Αϊ-Γιώργη προλαβαίνει να γυρίσει προτού παντρευτεί η αγαπημένη του. Το παραμύθι ασφαλώς έχει ανατολίτικη καταγωγή. Στη γλώσσα των Ελλήνων ουρούμ διασώθηκε μια σειρά από δημοτικά τραγούδια για τον Ασίκ Γαρίπ.

Τα υπόλοιπα παραμύθια τα έχουμε μόνο σε μία καταγραφή το καθένα. Αλλά πάλι τις περισσότερες φορές συναντούμε τα αντίστοιχά τους ανάμεσα στα παραμύθια της Ελλάδας, της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Θα αναφέρουμε τα πιο εκτεταμένα παραμύθια, που διακρίνονται για την πλοκή, τον πλούτο και τη διαπλοκή μυθικών στοιχείων τους: πρώτα, είναι το παραμύθι για τα τρία χρυσά παιδιά (AT 707) που αποχωρίζονται τη μητέρα τους μόλις γεννιούνται και ανατρέφονται από έναν γέρο και μια γριά. Η επανένωση της οικογένειας γίνεται ύστερα από πολλές περιπέτειες. Έχουν ενδιαφέρον τα μαγικά αντικείμενα που τα αναζητούν τα δύο αδέρφια για να ευχαριστήσουν την αδερφή τους. Είναι το χρυσό μήλο, το μουσικό κουτί και η Πεντάμορφη, η οποία τελικά δίνει έκβαση σε όλη την ιστορία.

Στο παραμύθι για την Κουλοχέρα (AT 706) η ζηλιάρα γυναίκα φτάνει στο σημείο να σκοτώσει το παιδί της για να κάνει τον άντρα της να διώξει την αδερφή του,

της οποίας κόβει τα χέρια. Η Κουλοχέρη παντρεύεται το βασιλιά, του κάνει δύο παιδιά, αλλά, συκοφαντημένη, αναγκάζεται να φύγει. Επαναποκτά τα χέρια της όταν κινδυνεύει να χάσει τα παιδιά της. Η αναγνώριση γίνεται μετά από χρόνια όταν διηγείται η ίδια την ιστορία της στο βασιλιά.

Το μοτίβο των άτεκνων γονιών που αποκτούν παιδί όταν η γυναίκα τρώει ένα μήλο εμφανίζεται σε μερικά παραμύθια ως ένα επεισόδιο. Σ' ένα τέτοιο παραμύθι την ίδια ώρα με το βασιλόπουλο γεννιέται ένα αλογάκι, σε ένα άλλο – το παιδί της υπηρέτριας που έφαγε από το μήλο της βασίλισσας. Οι γεννημένοι με μαγικό τρόπο γίνονται αχώριστοι και περνάνε μαζί διάφορες περιπέτειες.

Το διαδεδομένο στην Ελλάδα παραμύθι για τα τρία κίτρα (ΑΤ 408) εμφανίζεται στο corpus μας με τον τίτλο «Τρία πορτοκάλια» και μιλά για την αναζήτηση της Πεντάμορφης από ένα βασιλόπουλο. Η υπηρέτριά του προτείνει στην κοπέλα να την ψειρίσει και την σκοτώνει. Η Πεντάμορφη μετατρέπεται σ' ένα πουλάκι, μια μηλιά, ένα κούτσουρο, πάλι κοπέλα, ράβει ρούχα για τη βασιλική οικογένεια και συναντάει το βασιλόπουλο που την αναγνωρίζει.

«Το τσεκούρι που έπεσε στο ποτάμι» (ΑΤ 729), διαπραγματεύεται το θέμα της δοκιμασίας ενός ξυλοκόπου από έναν άγιο, που διαπιστώνει την εντιμότητά του και τον ανταμείβει γενναιόδωρα. Τον ψεύτη και τσιγκούνη γείτονά του, αντίθετα, τον τιμωρεί.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ορισμένα παραμύθια παρουσιάζουν συμφυρμούς δύο ή ακόμα και τριών τύπων παραμυθιών. Προφανώς οι άνθρωποι θυμούνται τα πιο αγαπημένα μοτίβα και τα συγκολλούν αυθαίρετα κατά την αφήγηση. Πάντως η ανάλυση της θεματολογίας των πιο διαδεδομένων και συνεπώς των πιο δημοφιλών παραμυθιών δείχνει ότι είναι κυρίως τα λεγόμενα μαγικά παραμύθια και οι μύθοι ζώων που έχουν την πιο πρώιμη καταγωγή.

Όσο για τα παραμύθια άλλων δύο ειδών, τα ευτράπελα και τις νουβέλες, είναι ξεκάθαρο ότι είναι πολύ πιο πρόσφατα και πλάστηκαν και διαδόθηκαν ήδη μετά τη μετοίκηση των Ελλήνων στην Αζοφική. Έτσι, ένα παραμύθι λέει για την εγκατάσταση των Ελλήνων στις όχθες του ποταμού Κάλμιους και επεξηγεί πώς του δόθηκε αυτή η ονομασία, και πώς φύτρωσαν εκεί οι ιτιές. Σ' ένα άλλο παραμύθι οι δύο συγχωριανοί ήρωες πηγαίνουν στο στρατό να πολεμήσουν. Όταν γυρίζουν και αποφασίζουν να παντρευτούν, ο καθένας λέει στον παπά πώς απόκτησε τη βέρα που φόρεσε στη νύφη του. Αυτό το παραμύθι-νουβέλα πλάστηκε όχι νωρίτερα από το 19^ο αιώνα, όταν οι Έλληνες της Αζοφικής έχασαν το προνόμιο να μην επιστρατεύονται στο τσαρικό στρατό.

Στις ευτράπελες διηγήσεις γελοιοποιείται κατεξοχήν ο πλούσιος, τσιγκούνης και χαζός χωρικός που τον κοροϊδεύει ο φτωχός αλλά έξυπνος συγχωριανός του. Λόγου χάριν, στο παραμύθι «οι Άγιοι-κλέφτες» δύο φτωχά παιδιά ντύνονται με ράσα και συστήνοντας τον εαυτό τους ως Άγιο Ηλία και Άγιο Νικόλαο αντίστοιχα, μαζεύουν ένα σακί μήλα από τον κήπο ενός πλούσιου άρχοντα και εξηγούν πως είναι για το θεό που τα μαζεύουν. Όταν ο νοικοκύρης δεν τους πιστεύει ένας «άγιος» τον βαραί με το θυμιατό στο κεφάλι και έτσι ο γέρος «πειθεται» πως πρόκειται για την οργή του θεού. Σ' ένα άλλο ευτράπελο ένας φτωχός χωρατατζής πουλάει σε έναν άρχοντα μεγάλες άσπρες κολοκύθες λέγοντας πως είναι αυγά αλόγου και αν κάθεται κανείς πάνω τους ψηλά σ' ένα δέντρο για ορισμένο διάστημα θα εκκολάψει περίφημα αλογάκια.

Εξετάζοντας το θέμα της ιδιαιτερότητας του ελληνικού παραμυθιού σε σχέση με τα παραμύθια άλλων λαών και το πώς αυτή εκδηλώνεται στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής πρέπει πρώτα απ' όλα να τονίσουμε ότι πρόκειται για την κοινή γλώσσα, την ελληνική, και την κοινή θρησκεία, την ορθοδοξία, που βρίσκει και αυτή την έκφρασή της στα παραμύθια. Κατά τις Αγγελοπούλου, Καπλάνογλου και Κατρινάκη, η ιδιαιτερότητα αυτή «τηρεί τη γεωγραφική και πολιτισμική συνοχή δύο αυτοκρατοριών, της οθωμανικής και της βυζαντινής, που αποτελούν την ιστορική ενδοχώρα των παραμυθιών της ελληνικής γλώσσας» [16, σ. 9], συμπεριλαμβανομένων, πιστεύουμε, και όσων διαδόθηκαν με τις μεταναστευτικές μετακινήσεις των Ρωμίων στην Κριμαία. Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι το παραμύθι δέχεται ποικίλες κοινωνικές και πνευματικές επιδράσεις και αποτελεί, «ως ένα σημείο, και ανάλογη μαρτυρία για τους χρόνους και τους τόπους της καταγραφής του». Έτσι, στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής πρέπει να έχουν αποτυπωθεί η βυζαντινή, η οθωμανική, η κριμαϊκή και η αζοφική περίοδος, με ιδιαίτερα έντονα τα γνωρίσματα της τελευταίας περιόδου.

Μορφολογικά και θεματολογικά γνωρίσματα του ελληνικού παραμυθιού, όπως αυτά συγκεντρώνονται στα πλαίσια της παγκόσμιας κληρονομιάς του παραμυθιού, συνόψισε ο Ε. Αυδίκος [81, σ. 151–152]. Συγκεκριμένα, αναφέρει ως πρώτο γνώρισμα τη γλώσσα, σημειώνοντας ότι το παραμύθι «σώζεται από τις τοπικές διαλέκτους αλλά και τις διασώζει».

Δεύτερον, είναι «τα εισαγωγικά και τα καταληκτικά μοτίβα, όπως και οι παρεμβολές που προσφέρουν στο παραμύθι έναν τόνο παιγνιώδη». Ο παιγνιώδης τόνος είναι πράγματι χαρακτηριστικός για τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Δεν βρίσκουμε όμως πολλές ομοιότητες, συγκρίνοντας τη διατύπωση των εισαγωγικών και καταληκτικών μοτίβων, που μ' αυτά νοούνται οι στερεότυπες ενάρξεις και κατακλείδες, στις καταγραφές των παραμυθιών από την Αζοφική και από το ελλαδικό χώρο. Αλλά αυτό είναι σίγουρα θέμα έκφρασης και ύφους, που διαφέρει όχι μόνο από κοινότητα σε κοινότητα, αλλά και από αφηγητή σε αφηγητή. Εξάλλου, πολλοί αφηγητές παραλείπουν αυτά τα εξωραϊστικά στοιχεία και αρχίζουν το παραμύθι αμέσως με την κυρίως υπόθεση.

Ως τρίτο γνώρισμα ελληνικού παραμυθιού ο Αυδίκος αναφέρει τη «λιτότητα στην περιγραφή και στην επιτάχυνση της αφήγησης με την χρησιμοποίηση των τυποποιημένων φράσεων». Σχετικά διαπιστώνουμε πολύ λιτές περιγραφές με ελάχιστα κοσμητικά επίθετα και σποραδικές μεταφορές στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής και τις τυποποιημένες φράσεις όπως «*δάϊν, δάϊν*» - *πήγαινε, πήγαινε*, είτε «*πέρασιν ώρα τι βαχτ*» - «*πέρασε καιρός*» κτλ.

Τέταρτον, είναι η σκληρότητα στις τιμωρίες. Στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής η πιο συχνή τιμωρία είναι το σύρσιμο με σαράντα άλογα και οι σαράντα μαχαιριές. Μερικές φορές στον κακοποιό προτείνεται να επιλέξει ο ίδιος τον τρόπο με τον οποίο θα τιμωρηθεί, απ' αυτές τις δύο επιλογές.

Πέμπτο γνώρισμα του ελληνικού παραμυθιού θεωρείται η βωμολοχία, που «είναι κάτι που βγαίνει από τη φυσική ειλικρίνεια, μιαν ανάγκη για άμεσο χαρακτηρισμό των πραγμάτων, μιαν αγάπη στο ωμό και παραστατικό» (Λουκάτος, σ. ιζ'). Απ' αυτήν έχουμε αρκετά παραδείγματα στα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής, τόσο στα ελληνικά, όσο και στα ταταρικά.

Έκτη έρχεται η διατύπωση πως ήρωες, ονόματα και τρόποι ζωής είναι προσαρμοσμένοι στο περιβάλλον. Εδώ η άποψη του Ε. Αυδίκου συγκλίνει με εκείνη του Ρώσου λαογράφου Ο. Μορντβίντσεφ, ο οποίος ορίζει τα στοιχεία που προσδιορίζουν τον ιδιαίτερο εθνικό χαρακτήρα του παραμυθιού στην ποιητική του έκφραση. Είναι ονόματα ηρώων, εικόνες της φύσης, ονομασίες γιορτών, αντικειμένων οικιακής χρήσης, φαγητών, ζώων και τόπων στους οποίους διαδραματίζονται τα γεγονότα [16, σ. 211]. Δεν μπορούμε να παραμελήσουμε και το γεγονός ότι τα παραμύθια οπωσδήποτε έχουν τοπικό και ιστορικό χρώμα που αντικατοπτρίζει ορισμένες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Όσον αναφορά τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται στα ΠΕΑ μπορούμε να ξεχωρίσουμε μερικές κατηγορίες: χριστιανικά ονόματα, παραδοσιακά ονόματα, ονόματα τουρανικής προέλευσης και κύρια ονόματα που προέκυψαν από τα κοινά. Τα χριστιανικά ονόματα υπερισχύουν και χρησιμοποιούνται κυρίως στη λαϊκή τους μορφή: *Φίλους* < Φίλιππος, *Κώστα* < Κωνσταντίνος, *Βάσα* < Βασίλειος, *Ίφτιμς* < Ευθύμιος κ.α. Το όνομα Ιωάννης το συναντάμε σε τρεις μορφές: *Ιβάνους*, που σχηματίστηκε από το σλάβικο Ιβάν συν τυπική ρουμαίικη κατάληξη -ους, λαϊκό σλάβικο *Βάνκα* και ελληνικό σε μεταγραφή – *Γιάννης*. Χρησιμοποιούνται και τα ονόματα των δημοφιλών χριστιανικών αγίων: *Αι-Γιωρς* < Αι-Γεώργιος, *Αι-Πέτρος*, *Αι-Αίας* < Αι-Ηλίας. Όπως βλέπουμε, στα περισσότερα ονόματα αποβάλλονται τα άτονα φωνήεντα και κάποτε σύμφωνα. Ανάμεσα στα ονόματα τουρανικής προέλευσης αναφέρουμε *Ασίκ*, *Αχτσά*, *Φιλέτ* κ.α. Από το παραδοσιακό ελληνικό όνομα Δέσποινα συν το επίθετο άγριος προέρχεται το όνομα *Αγρου-Δέσπιν*. Το όνομα *Τιλές* βγαίνει από τη ρουμαίικη λέξη *tileş* που σημαίνει στομάχι ζώου και αναφέρεται σε ένα ήρωα που έκρυβε τα χρυσά του μαλλιά κάτω από καπέλο καμωμένο από στομάχι ζώου.

Τα τοπωνύμια των παραμυθιών φαίνεται να είναι προσαρμοσμένα στην περιοχή. Συναντούμε έτσι τις ονομασίες των πραγματικών πόλεων και χωριών της γύρω περιοχής: *Μαριούπολη*, *Σαρτανά*, *Λεμπεντίν*, *Χαραχλί* κτλ., την ονομασία του ποταμού *Κάλμιους*. Για να δηλωθούν κάποια μακρινά είτε πρωτάκουστα μέρη χρησιμοποιούνται στα παραμύθια οι ονομασίες *Χερσών*, *Τιφλίσ*, *Αλέππο*, που παραπέμπουν σε γεωγραφικά διαμερίσματα της Κριμαίας, του Καυκάσου και της Συρίας – περιοχών δηλαδή όπου ανέκαθεν υπήρχαν ελληνικές εστίες. Αλλά συχνότερα ο χώρος δεν προσδιορίζεται σαφώς, απλώς σημειώνεται ότι τα γεγονότα διαδραματίζονται σε ένα δάσος (*πες του όρους*), στον κάμπο (*πες του τσιόλ*), σε μια πόλη (*πες ένα μπαζάρ*), σ' ένα χωριό (*πες ένα χώρα*) κτλ.

Τα φαγητά που κάποτε αναφέρονται στα παραμύθια είναι επίσης προσαρμοσμένα στην πραγματικότητα των Ελλήνων της Αζοφικής: *παστά* – *χυλός*, *χαουρμά* – το ψητό, *τσιρτσιρία* – μπουρέκια με κρέας, *κουλμπάς* – έντερα ζώου γεμιστά με τα εντόσθιά του.

Ενδιαφέρει επίσης η χρήση των ονομασιών των ζώων στα παραμύθια του corpus μας. Είναι επί το πλείστον τα κατοικίδια ζώα, όπως τα σκυλί (*σκλί*), γάτα (*κάτα*), πρόβατο (*πρόβατου*), γάιδαρος (*γαϊδούρ*), βόδι (*βόιδι*) ή τα άγρια ζώα που συναντιούνται στην περιοχή, όπως τα λύκος (λύκους), αλεπού (αλεπού), κουρούνα (*κουρόνα*) κ.α. Υπάρχουν όμως και μερικά παραμύθια με ζώα που δεν είναι χαρακτηριστικά της περιοχής της Αζοφικής, όπως τα μαϊμού (*μαϊμού*), λιοντάρι (*ασλάν*), τίγρη (*καπλάν*) κ.α. Αυτά είναι πιθανότατα είτε κληρονομημένα από παλιά

παραμύθια ή προϊόντα της φαντασίας των παραμυθιάδων που είδαν αυτά τα ζώα κατά τις περιόδους στην περιοχή τους θιάσων που επιδείκνυαν διάφορα ζώα στα κλουβιά.

Τελευταίο γνώρισμα που, κατά τον Αυδίο, ξεχωρίζει το ελληνικό παραμύθι από τα παραμύθια των άλλων λαών και ισχύει και για τα αναλυόμενα εδώ παραμύθια, είναι ότι φανερώνει αλήθειες της ανθρώπινης ζωής. Η σκέψη του Έλληνα παραμυθά βασίζεται σε ένα φιλοσοφικό υπόστρωμα που εκδηλώνεται στο ότι τονίζεται η ατομικότητα των ηρώων, που είναι κυρίως κοινοί άνθρωποι.

Συμπεραίνοντας οφείλουμε να τονίσουμε ότι τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής αναμφίβολα μπορούν να συμπεριληφθούν στο μεγάλο corpus των Ελληνικών Παραμυθιών γιατί έχουν τα κατεξοχήν εθνικά γνωρίσματα όπως είναι η γλώσσα, ο παιγνιώδης τόνος, η λιτότητα στην περιγραφή και οι τυποποιημένες φράσεις, η σκληρότητα στις τιμωρίες, η βωμολοχία, το τοπικό χρώμα και το φιλοσοφικό υπόστρωμα.

Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής πρέπει να μελετηθούν τόσο σε σχέση με την υπόλοιπη ελληνική προφορική παράδοση, όσο και από μόνα τους. Είναι γενικά αποδεκτό ότι το ενδιαφέρον για τη λαϊκή παράδοση ξυπνά συνήθως στις κρίσιμες για ένα έθνος στιγμές, και ίσως είναι τώρα που ήρθε η ώρα να προσδιοριστεί η θέση των Ελλήνων της Ουκρανίας στο ψηφιδωτό του παγκόσμιου ελληνισμού, μέσα από τη μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς τους.